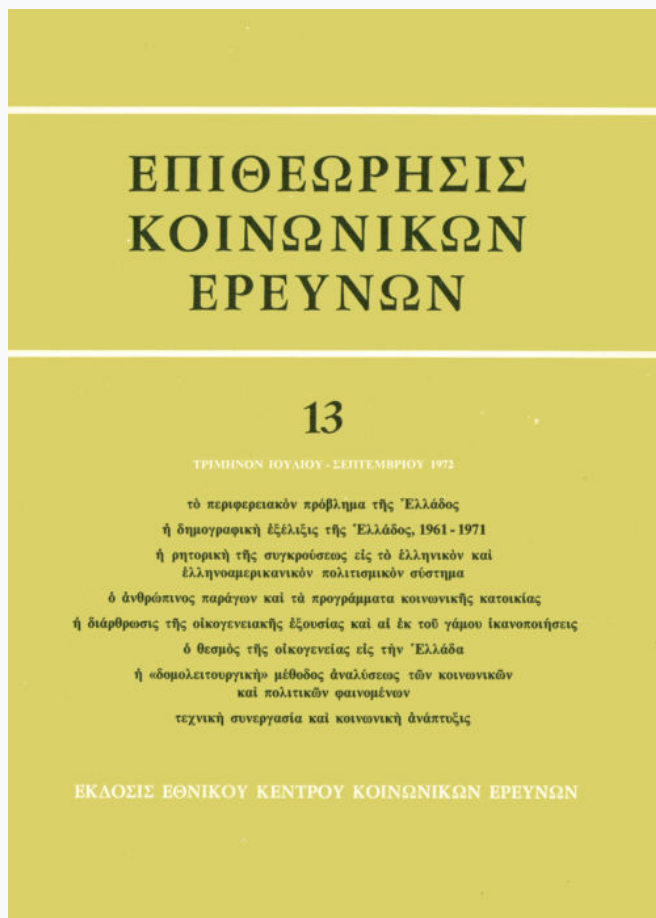

The Greek Review of Social Research

Vol 13 (1972)

13

Η "δομολειτουρική" μέθοδος αναλύσεως των κοινωνικών και πολιτικών φαινομένων: (Κριτική θεώρηση)

Πανταζής Τερλεξής

doi: [10.12681/grsr.496](https://doi.org/10.12681/grsr.496)

Copyright © 1972, Πανταζής Τερλεξής

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Τερλεξής Π. (1972). Η "δομολειτουρική" μέθοδος αναλύσεως των κοινωνικών και πολιτικών φαινομένων: (Κριτική θεώρηση). *The Greek Review of Social Research*, 13, 103–112. <https://doi.org/10.12681/grsr.496>

ή «δομολειτουργική» μέθοδος ανάλυσεως τῶν κοινωνικῶν και πολιτικῶν φαινομένων

(Κριτική Θεώρηση)

υπό

Πανταζή Τερλεζή

Καθηγητοῦ Πολιτικῆς Ἐπιστήμης
Institute of Technology, New York

οἱ βασικὲς ιδέες
τῆς «δομολειτουργικῆς» θεωρίας

Οἱ ἐμπνευστὲς τῆς «δομολειτουργικῆς» ἢ γὰρ συντομία «λειτουργικῆς ἀναλύσεως» (structural-functional analysis) προσπαθοῦν νὰ παρουσιάσουν ἕνα θεωρητικὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο νὰ μποροῦν νὰ συμπεριλάβουν καὶ νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν ἀνθρώπινη δράση σ' ὅλες τὶς κοινωνικὲς τῆς ἐκφάνσεις. Συναμα φιλοδοξοῦν νὰ ἀπαντήσουν στὰ ἐρωτήματα: «Πῶς ἀλλάζουν οἱ κοινωνίες, πῶς ἐξελίσσονται ἀπὸ παραδοσιακὲς σὲ ἐκσυγχρονισμένες». Ἡ λειτουργικὴ ἀνάλυση προσπαθεῖ νὰ συνδύασῃ τὴν ἔρευνα τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ δρῶντος ἀτόμου (σὺν κατόχου «ρῶλων») μὲ τὶς εὐρύτερες κοινωνικὲς δομές. Προσπαθεῖ νὰ δῇ τὴν ἀτομικὴ δράση μέσα στὰ εὐρύτερα δομικὰ πλαίσια. Ἐνῶ δὲν ἀγνοεῖ τὴν ἀπομονωμένη συμπεριφορά, ἐν τούτοις δὲν ἀπορροφᾶται ἀπὸ αὐτή. Ἐπιχειρεῖ μιὰ πανοραμικὴ σύνθεση τῶν σχέσεων καὶ τῶν λειτουργιῶν ποὺ ὑπάρχουν μέσα σὲ ὀρισμένα κοινωνικὰ πλαίσια. Γι' αὐτὸ συνδέεται στενὰ (κατ' ἄλλους ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο μέρος) μὲ τὴν θεωρία «ἀναλύσεως συστημάτων».

Ἡ λειτουργικὴ θεώρηση τῶν κοινωνικῶν σχέσεων βασικὰ τονίζει καὶ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ ἀ λ λ η ο - ε ξ α ρ τ ῶ μ ε ν α στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν ἕνα κ ο ι - ν ω ν ι κ ὸ σύστημα. Συγκεκριμένα, ἐνδιαφέρεται γιὰ δύο κυρίως πράγματα: (α) τὸν κοινωνιολογικὸ χαρακτήρα καὶ τὴν φύση τῆς δομῆς (Τί εἶ ν α ι;) καὶ (β) τὴ λειτουργικὴ σχέση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ συγκεκριμένη δομὴ καὶ στὰ ἄλλα συστατικά μέρη, τὶς ἄλλες δομές, τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος (Τί κ ά ν ε ι;).

Ἡ προσοχὴ τοῦ ἐρευνητοῦ συγκεντρώνεται στὸν καθορισμὸ καὶ τὴν ἀνάλυση τῶν λειτουργιῶν ἐκείνων ποὺ εἶναι «ἐπιτακτικῆς»¹ φύσεως, κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Parsons, καὶ θεωροῦνται ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἐπιβίωση τόσο τῆς κάθε δομῆς ὅσο καὶ τοῦ γενικώτερου συστήματος τοῦ ὁποῖου ἀποτελεῖ μέρος.²

Ἡ «λειτουργικὴ» θεωρία, ὅπως ἔχει διατυπωθῆ ἀπὸ τοὺς κοινωνιολόγους Parsons, Shils, Moore, Levy καὶ Merton καὶ ὅπως χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τοὺς Almond, Powell, Mitchell, Apter καὶ Deutsch γιὰ τὴν ἀνάλυση τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, βασίζεται σὲ τρεῖς προϋποθέσεις, τρεῖς βασικὲς ιδέες:

1. «Κατευθυντήριες τάσεις» κατὰ τὸν Ἄμερικανὸ πολιτειολόγο Gabriel Almond.

2. Δὲν θὰ ἦταν σκόπιμο στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ ἐπεκταθοῦμε στὴν περιγραφή τῶν λειτουργιῶν. Γιὰ μιὰ τέτοια θεώρηση ὁ ἀναγνώστης πρέπει νὰ συμβουλευτῆ περισσότερο ἐξειδικευμένες ἐργασίες. Ἐδῶ ἀρκεῖ νὰ σημειώσουμε ὅτι «θεμελιώδεις» λειτουργίες τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος θεωροῦνται αὐτὲς ποὺ ἔχουν σχέση α) μὲ τὴν διατήρησιν τῶν προτύπων, β) τὴν π ρ ο σ α ρ μ ο γ ῆ, γ) τὴν ἐ κ π λ ῆ ρ ω σ ῆ τῶν σκοπῶν καὶ δ) τὴν ὄ λ ο κ λ ῆ ρ ω σ ῆ τοῦ συστήματος.

α) τὸ ἀναπόφευκτο» ἢ τὴν ἀναγκαιότητα» τῶν λειτουργιῶν, β) τὴν ἀλληλεπίδραση» τῶν μερῶν-μονάδων τοῦ συστήματος καὶ γ) τὴν ἐξισορρόπηση» τοῦ συστήματος.¹

Ἡ «δομολεειτουργική» λογική μπορεί κατὰ ἕνα πολὺ γενικὸ τρόπο νὰ ἐκφραστῆ μὲ τοὺς ἐξῆς δύο συλλογισμοὺς:

I.

(1) Ἄν πρόκειται τὸ σύστημα Σ νὰ ἐξακολουθῆ νὰ διατηρῆ τὴ μορφή Μ, τότε πρέπει νὰ συντελοῦνται «θεμελιακές» λειτουργίες, ὅπως π.χ. οἱ $\Lambda_1, \Lambda_2, \dots \Lambda_x$.

(2) Τὸ σύστημα Σ ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρῆ τὴ μορφή Μ.

Ἄρα συντελοῦνται οἱ «θεμελιακές» λειτουργίες $\Lambda_1, \Lambda_2, \dots \Lambda_x$.

II.

(1) Ἄν συντελοῦνται οἱ «θεμελιακές» λειτουργίες $\Lambda_1, \Lambda_2, \dots \Lambda_x$, τότε αὐτὸ κατορθώνεται μὲ τὶς ὑπάρχουσες δομές.

(2) Οἱ «θεμελιακές» λειτουργίες $\Lambda_1, \Lambda_2, \dots \Lambda_x$ συντελοῦνται.

Ἄρα οἱ «θεμελιακές» λειτουργίες συντελοῦνται ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες δομές.

Σὲ ὅτι ἀκολουθεῖ θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐπισημάνουμε μερικὲς ἀσυνέπειες, κενὰ καὶ παρερμηνεύεις γύρω ἀπὸ τὶς βασικὲς αὐτὲς ἰδέες. Συνεχίζοντας θὰ ἐξετάσουμε τὶς ἀμφιβολίες πού ἔχουν ἐκφραστῆ ἀπὸ ἐπιστήμονες τῆς Δύσεως σχετικὰ μὲ τὴν ἀδυναμία τῆς λειτουργικῆς ἀναλύσεως νὰ ἐξηγήσῃ τὸ φαινόμενο τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς. Τέλος, θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἐπισημάνουμε μερικὲς βασικὲς διαφορὲς ἀνάμεσα στὴ «δομολεειτουργική» θεώρηση καὶ στὴ μαρξιστικὴ κοινωνιολογικὴ σκέψη μὲ σκοπὸ ἴσως νὰ τὶς δικαιολογήσουμε.

α. Ἡ ἀναγκαιότητα τῶν λειτουργιῶν. Ἡ ἰδέα τῆς ἀναγκαιότητος τῶν λειτουργιῶν σημαίνει ὅτι τὸ κάθε κοινωνικὸ σύστημα διαμορφώνεται καὶ ἀναπτύσσεται κατὰ τρόπο πὺν νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ πραγματοποιήσῃ ὀρισμένους ἀπαραίτητες, ἀναγκαῖες» καὶ γι' αὐτὸ «ἐπιτακτικές» λειτουργίες πὺν θὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ διατηρήσῃ τὴν ταυτότητά του.

Συμφωνία ἀνάμεσα στοὺς κοινωνιολόγους σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν καὶ τὴν συμβολὴ τῶν σὲ τὴ διατήρηση τοῦ συστήματος δὲν ὑπάρχει.

Ὁ Levy, γιὰ παράδειγμα, ἀναπτύσσει ἕνα σύστημα

1. Ἡ δευτέρα καὶ τρίτη προϋπόθεση, θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῆ σὰν μία. Προτιμοῦμε ὀμως νὰ ξεχωρίσουμε τὶς ἔννοιες γιὰ νὰ ὑπογραμμίσουμε τὸ νόημα τοῦ «συστήματος».

μα ἔννεα λειτουργιῶν. Ὁ Parsons ἐπεξεργάζεται ἕνα σχέδιο τεσσάρων λειτουργιῶν. Τὸ σχῆμα τοῦ Parsons θεωρεῖται τὸ ἐπικρατέστερο, κυρίως γιὰτὶ ὁ Levy καὶ οἱ ἄλλοι, μολοντὶ ἀναφέρονται σὲ περισσότερες κατηγορίες λειτουργιῶν, τελικὰ χρησιμοποιοῦν τὶς τέσσερες βασικὲς λειτουργίες τοῦ Parsons.

Ὅλοι ὀμως συμφωνοῦν στὸ ὅτι οἱ λειτουργίες γιὰ νὰ συντελέσουν στὴ διατήρηση τοῦ συστήματος πρέπει νὰ εἶναι ὀρισμένης φύσεως καὶ νὰ πραγματοποιοῦνται κατὰ ὀρισμένο τρόπο. Κι' αὐτὸ γιὰτὶ δὲν συμβάλλουν ὀλες οἱ λειτουργίες στὴ διατήρηση τοῦ συστήματος.

Πρέπει, δηλαδῆ, νὰ γίνῃ κάποια διάκριση μεταξύ λειτουργιῶν πὺν συντελοῦν στὴ διατήρηση τοῦ συστήματος, στὴ σταθερότητά του, καὶ λειτουργιῶν πὺν συντελοῦν στὴ διατάραξη τῆς ὑπάρχουσας ἰσορροπίας, στὴν ἀλλαγῆ του.

Ἡ «λειτουργική» τυπολογία στὴ δευτέρα περίπωση μιλάει γιὰ δυσλειτουργίες τοῦ συστήματος. Αὐτὸ τὸ κάνει γιὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὶς δραστηριότητες καὶ τὶς διαδικασίες πὺν προκαλοῦν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα τὴ διατάραξη τῆς ἰσορροπίας τοῦ συστήματος. Μὲ ἄλλα λόγια μιλοῦμε γιὰ «δυσλειτουργικὲς λειτουργίες». Αὐτὸ φαίνεται κάπως παράξενο καὶ ἀντιφατικὸ.

Κατὰ πρῶτο λόγο σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία λειτουργιῶν φαίνεται νὰ ὑπεισέρχονται ἀξιολογικὰ κριτήρια. Ἡ ἔκφραση «δυσλειτουργικὴ λειτουργία» ἀνάμεσα σ' ἄλλα θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῆ ὅτι σημαίνει πὺς μιὰ διαδικασία εἶναι ταυτὸχρονα «κακῆς» καὶ «καλῆς» φύσεως. Καὶ αὐτὸ καθόλου δὲν ἀποκλείεται νὰ συμβαίνει. Ἐδῶ, ὀμως, προκύπτει τὸ ἐξῆς διπλὸ πρόβλημα: πρῶτο, πὺς θὰ καθορίσουμε τὸ εἶδος τῆς λειτουργίας πὺν συντελεῖται καὶ, δεύτερο, σὲ περίπτωση πὺν ἰσορροπία τοῦ συστήματος διατηρεῖται, μὲ ποιοὶ κριτήρια ὀ θὰ ἀποφανθοῦμε μὲ βεβαιότητα κατὰ πόσο μιὰ λειτουργία συμβάλλει στὴ διατάραξη ἢ τὴν ἐξισορρόπηση τοῦ συστήματος. Ἡ ἔλλειψη συγκεκριμένων, ἀντικειμενικῶν κριτηρίων δυσκολεύει κάθε προσπάθεια νὰ ἀπομονώσουμε τὶς ὑποκειμενικὲς ἐπιδράσεις καὶ προσωπικὲς κρίσεις.

β. Ἀλληλεπίδραση τῶν μερῶν-μονάδων τοῦ συστήματος. Ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἀλληλεπίδραση τῶν μερῶν πρέπει νὰ παρατηρήσουμε τὰ ἐξῆς: Ἡ «ἀλληλεπίδραση» προϋποθέτει τὴν ὑπάρξη δύο στοιχείων: α) τῶν μερῶν καὶ β) τῶν ὀρίων. Τὸ δεύτερο στοιχεῖο ἐξάγεται ἔμμεσα ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ «συστήματος». Μόνον ἂν φαντασθοῦμε τὴν ὑπάρξη ὀρίων γίνεται κατανοητὴ ἢ ἀλληλοσυσχέτιση τῶν μερῶν μέσα σ' ἕνα «σύστημα» καὶ τότε μόνον τὸ σχῆμα μας θὰ προσδλά-

βη κάποια πρακτική, αναλυτική άξια. Σ' αντίθετη περίπτωση, ή συζήτησή μας γύρω από την έννοια τής «άλληλεπιδράσεως» δέν έχει κανένα νόημα. Δέν προσθέτουμε τίποτε καινούργιο με την διτύπωση ενός προτύπου αναλύσεως πού άπλώς άρκείται στη διαπίστωση ότι «όλα τά στοιχεία στό κοινωνικό σύνολο εδρσκονται σέ σχέση άλληλεξαρτήσεως και άλληλενεργείας». Τό πρότυπο τής αναλύσεως μας θά πάρη κάποιο νόημα μόνο από τη στιγμή πού θά προσδιορίσουμε και θά κάνουμε πύ συγκεκριμένη την άμοιβαία τους αυτή σχέση. Ο τρόπος γιά νά τό επιτύχουμε αυτό είναι νά καθορίσουμε τά όρια μέσα στά όποία γίνεται ή δράση και ή άλληλεπίδραση τών στοιχείων πού έξετάζουμε. Και έδώ δημιουργείται ή πρώτη δυσκολία. Μέ τί κριτήρια θά καθορίσουμε τά όρια; Η άπάντηση δέν είναι εύκολη.

"Ας υποθέσουμε την ύπαρξη ενός συγκεκριμένου όριου. "Ας υποθέσουμε άκόμη ότι κάποιο στοιχείο τού συστήματος έρχεται σέ έπαφή και δημιουργεί στενότερες σχέσεις (έρχεται σέ έπαφή συχνότερα) με ένα άλλο στοιχείο πού βρίσκεται έξω από τό σύστημα (στό περιβάλλον) παρά με στοιχεία πού βρίσκονται μέσα στό σύστημα. Μπορούμε νά χρησιμοποιήσουμε τό κριτήριο τής «συχνότητος» σάν χαρακτηριστικό δείγμα προσδιορισμού τών όριών τού συστήματος; Η άπάντηση σέ πολλές περιπτώσεις, όπως σ' αυτή πού θίξαμε, είναι άρνητική.

Θά μπορούσε κανείς νά άντιτείνει στό σημείο αυτό ότι δέν παίζει ρόλο ή συχνότητά τής έπαφής αλλά οι συνέπειες ή τά άποτελέσματα τής έπαφής. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται από τους όπαδούς τής θεωρίας τής «αναλύσεως τών συστημάτων», όταν διατείνονται ότι άν ένα στοιχείο άφαιρεθί από τό σύστημα, τότε όλα τά άλλα στοιχεία τού συστήματος θά υποστούν όποσδήποτε κάποιου είδους μετατόπιση ή άλλαγή, πού θά επιφέρει άλλοίωση κάποιας μορφής στη φύση, τό χαρακτηρισία, τή μορφή ή τή θέση τού συστήματος. "Αν δέν συμβή κάτι τέτοιο, τότε πρέπει νά συμπεράνουμε ότι τό στοιχείο πού άφαιρέθηκε δέν άνήκε στό σύστημα. "Αλλά αυτό δέν φαίνεται νά αποτελί άσφαλές κριτήριο. "Όπως γράφει ό Finer:

Οί άλλοιώσεις τού κοναρίου στη βάση τού μυαλού έχουν μηδαμινή, γιά νά μίν πούμε καμιά, σημασία γιά τόν ανθρώπινο οργανισμό, ενώ ή στέρηση τού όξυγόνου είναι ζωτικής σημασίας. Στην πρώτη περίπτωση κανένα άλλο όργανο τού σώματος δέν θά άντιδράσει στις άλλαγές τού κοναρίου, στην δεύτερη, όμως, περίπτωση ό άνθρωπος θά πεθάνη.¹

Πρέπει όμως γι' αυτό νά υποθέσουμε ότι ό άδένας

στη βάση τού μυαλού δέν άνήκει στό σύστημα-όργανισμό;

Θά μπορούσε βέβαια νά πη κανείς ότι τά όρια τού συστήματος στην περίπτωση τών κοινωνικών σχέσεων είναι άπλώς μιá νοητή γραμμή πού σύρεται από τόν έρευνητή γιά νά τόν διευκολύνη στούς συλλογισμούς του.

"Αλλά και σ' αυτήν άκόμη την περίπτωση ό τρόπος με τόν όποιο διατυπώνεται ή διάκριση άνάμεσα στα διάφορα κοινωνικά ύποσυστήματα, π.χ. τό πολιτικό, τό οικονομικό, τό πολιτιστικό, κτλ., άφηνει πολλά κενά και δημιουργεί σύγχυση.

γ. Η έξισορόπηση τού συστήματος. "Ενα άλλο θέμα πού παρουσιάζει επίσης προβλήματα είναι αυτό πού σχετίζεται με την ίσορροπία ή έξισοροπία τού συστήματος. Στο σημείο αυτό πρέπει νά διευκρινήσουμε ότι στίς κοινωνικές έπιστημες, όταν μιλάμε γιά «έξισορόπηση», συνήθως δέν έννοούμε μιá κατάσταση πού όρισμένες δυνάμεις προστατεύουν και υπερασπίζον ενθ άλλες προσπαθούν νά διαταράξουν και νά καταλύσουν. Η «ίσορροπία» άναφέρεται άπλώς στό άποτέλεσμα τής έξισώσεως πού επιδιώκεται και συνήθως επιτυγχάνεται βραχυχρόνια (μερικώς και πού άπόλυτα θά μπορούσαν άλλοι νά προσθέσουν) άνάμεσα σέ αντίρροπες ή αντίθετες δυνάμεις.

Πρέπει νά υπενθυμίσουμε στό σημείο αυτό ότι σέ τελευταία άνάλυση κάθε συζήτηση γύρω από τό θέμα τής έξισοροπήσεως και τής σταθερότητος ενός συστήματος, είναι άναπόφευκτα συζήτηση γύρω από τό πρόβλημα τής άλλαγής. Κάθε άνάλυση τών μηχανισμών διατηρήσεως τού συστήματος προϋποθέτει ή συνεπάγεται και την άνάλυση τών δυνάμεων και τών παραγόντων πού τό μεταβάλλουν. Η άστάθεια, πού βασικά είναι άποτέλεσμα τής «ένδημικής δυνατότητος γιά άλλαγή»² πού άναγνωρίζεται ότι ύπάρχει στό κάθε σύστημα, άποτελεί άσφαλές ένα βασικό στοιχείο αναλύσεως πού πρέπει νά λαμβάνεται ύπ' όψιν από όσους εφαρμόζουν γενικά τή θεωρία τής «αναλύσεως τών συστημάτων» στην έρευνα τών κοινωνικών φαινομένων.

Στην πράξη, ό βασικός τής άσταθείας, και έπομένως ή πιθανότητα γιά άλλαγή, διαφέρει από σύστημα σέ σύστημα. Η πιθανότητα γιά άλλαγή έξαρτάται κυρίως από τό χαρακτηρισία τού συστήματος και από τό περιβάλλον του. Αυτό όμως, πού θέλουμε νά τονίσουμε είναι ότι ό υποθέσεις πού άφορούν τή σταθερότητα τού συστήματος είναι

1. S. E. Finer, «Almond's Concept of the Political System: A Textual Critique», (σ. 3-21), *Government and Opposition*, (Winter), 1969-1970, Vol. 5, No. 1, σ. 11.

2. Talcott Parsons και Edward C. Shils, (eds.), *Towards a General Theory of Action*, Cambridge, Harvard University Press, 1962, σ. 231.

ταυτόχρονα καὶ σχεδὸν αὐτόματα ὑποθέσεις πού ἀφοροῦν καὶ ἀναφέρονται στήν ἀλλαγὴ του. Τίς περισσότερες φορές ἡ διαφορὰ πού παρατηρεῖται ἀφορᾷ τὴν περιγραφή καὶ εἶναι θέμα διαφορετικῆς ἐκφράσεως ἢ διατυπώσεως. Διαφορὲς στὴν οὐσία τοῦ ἀντικειμένου δὲν ὑπάρχουν.

Ἡ Parsons ἀναφέρει καὶ περιγράφει δύο εἰδῶν ἀλλαγές πού ἐπισυμβαίνουν μέσα σὲ κάθε σύστημα. Ἡ μὴ ἀφορᾷ τίς διαδικασίες πού ἀποσκοποῦν στὴ διατήρηση τῆς ἰσορροπίας τοῦ συστήματος. Ἐνα κλασικὸ ἴσως παράδειγμα τέτοιων διαδικασιῶν (ἀλλαγῶν) εἶναι αὐτὲς πού ἀποβλέπουν στὴ διατήρηση τῆς θερμοκρασίας τῶν πωλῶν καὶ ὀρισμένου θηλαστικῶν, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τίς διαφορὲς συνεχεῖς μεταβολές τοῦ περιβάλλοντος. Εἶναι ἡ διαδικασία πού προσπαθεῖ νὰ «ἐξωδετερώσῃ» τίς διαφορὲς ἐνδογενεῖς καὶ ἐξωγενεῖς πηγές διαφοροποιήσεων καὶ ἀλλαγῶν πού ἂν ἀφήνονταν ἀνεξέλεγκτες θὰ μπορούσαν νὰ ἐπιφέρουν οὐσιαστικὲς μεταλλαγές καὶ διαφοροποιήσεις στὴ δομὴ τοῦ συστήματος, ἴσως καὶ τὴν καταστροφὴ του.

Ἐπὶ αὐτῶν ὅμως καὶ ἄλλες διαδικασίες πού δὲν συντελοῦν στὴ σταθερότητα ἢ ἐξισορροπίηση τοῦ συστήματος καὶ πού ἀντίθετα προκαλοῦν δομικὲς ἀλλαγές. Ὅτι ὑπάρχουν τέτοιου εἴδους διαδικασίες ἀποτελεῖ γεγονὸς πού κανεὶς δὲν τὸ ἀμφισβητεῖ.

Ἐστὶ ἀκόμη καὶ στὴν περίπτωση τῆς φυσικῆς, παρατηρεῖ ὁ Parsons, ὅπου ἡ μᾶζα τῶν ἀτόμων ἐνὸς ὀρισμένου στοιχείου θεωρεῖται πρότυπο σταθερῆς δομῆς, τὰ συμπεράσματα τῆς συγχρόνου πυρηνικῆς φυσικῆς καταλήγουν σὲ μὴ ἄλλη θεωρία πού ὑποστηρίζει ὅτι διὰ μέσου τῆς πυρηνικῆς διασπάσεως καὶ τῆς ἐνοποίησης οἱ δομὲς τῆς «ἀτομικῆς ταυτότητος» μεταβάλλονται σὲ ἄλλου εἴδους δομικὰ σχήματα.¹

τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς· ἐπικρίσεις ἀπὸ τὴ Δύση

Ὅπως ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῶν «λειτουργικῶν» εἶναι νὰ δημιουργήσουν ἓνα σύνθετο σύστημα ἐννοιῶν, νοημάτων καὶ κατηγοριῶν μὲ τὴ φιλοδοξία νὰ διατυπώσουν μιὰ ἐπιστημονικὴ μέθοδο ἀναλύσεως πού θὰ συμπεριλάβῃ ὅλα τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα. Ἐπὶ αὐτῶν ὅμως καὶ ἐκεῖνοι, πού ἀμφιβάλουν ἂν αὐτὸ εἶναι δυνατό.

Ἡ R. K. Merton, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου

Columbia καὶ μαθητῆς τοῦ Parsons, εἶναι ἀπὸ τοὺς κυριότερους ἐπικριτὲς τῶν ἀπόψεων τοῦ δασκάλου του. Ὁ Merton βασικὰ δὲν ἀμφισβητεῖ τίς βασικὲς ἰδέες καὶ τίς ἀρχές πάνω στίς ὁποῖες στηρίζεται ἡ θεωρία. Ἐπὶ στήριζει ὅμως ὅτι ἡ κοινωνιολογία στὸ σημερινὸ στάδιο ἐξελιξέως δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ κατασκευάσῃ ἓνα τόσο γενικὸ σύστημα κατηγοριῶν πού νὰ μπορῆ νὰ ἀναλύσῃ καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ σύνολο τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Τὸ περισσότερο πού μπορεῖ νὰ ἐπιτύχῃ εἶναι νὰ διατυπώσῃ ἐννοιες καὶ πρότυπα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἐρευνησῇ μεμονωμένα κοινωνικὰ φαινόμενα, ὅπως εἶναι στὸ χῶρο τῆς πολιτικῆς ἢ γραφειοκρατίας, τὰ πολιτικὰ κόμματα, ἡ πολιτικὴ κουλτούρα, κτλ.²

Ἡ ἐμπειρικὴ ἔρευνα τῶν κοινωνικῶν σχέσεων εἶναι, φυσικὰ, ἀπαραίτητο νὰ πλαισιώνεται ἀπὸ κάποιο θεωρητικὸ περίγραμμα. Ἡ μέση λύση, κατὰ τὸν Merton, βρίσκεται στὴ διατύπωση θεωριῶν «μέσου βεληνεκούς», θεωριῶν δηλ. πού κυμαίνονται μεταξὺ τῆς ἐξειδικευμένης, περιωρισμένης, ἐμπειρικῆς μεθόδου ἐρεύνης καὶ ἐνὸς γενικοῦ θεωρητικοῦ συστήματος.³

Στίς ἐπιφυλάξεις αὐτὲς τοῦ Merton ἀπαντᾷ ὁ κοινωνιολόγος Moore, ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς «λειτουργικῆς» ἀναλύσεως. Ἐνῶ ἀναγνωρίζει ὅτι γιὰ νὰ ἀναλύσουμε τίς κοινωνικὲς ἀλλαγές καὶ τὴ «δυναμικὴ» τῶν κοινωνικῶν σχέσεων πρέπει νὰ ἔχουμε κατανοήσει προηγουμένως τὸν τρόπο λειτουργίας τῶν μεμονωμένων κοινωνικῶν δομῶν, ἐν τούτοις δὲν δέχεται πὸς αὐτὸς εἶναι σοβαρὸς λόγος γιὰ νὰ ἀναβάλουμε τὴ διατύπωση μιᾶς θεωρίας πού νὰ λογαριάζῃ τὴ δυναμικὴ φύση τῶν κοινωνικῶν σχέσεων.

Καὶ ἐνῶ παραδέχεται ὅτι εἶναι ἀκόμη δύσκολο νὰ διατυπωθῇ μὲ τίς γνώσεις πού κατέχουμε μιὰ ἱκανοποιητικὴ θεωρία πού νὰ περιγράφῃ καὶ νὰ ἐρμηνεύῃ τὸ δυναμικὸ χαρακτῆρα τῶν κοινωνικῶν ἀλλαγῶν, ἐν τούτοις ὑποστηρίζει ὅτι οἱ «δομολειτουργικῶν» θὰ ἔπρεπε νὰ ὑποβάλουν συμπληρωματικὲς πιὸ πολὺ παρά διαφορετικὲς ἐρωτήσεις, γιὰ νὰ βροῦν τίς σωστὲς ἀπαντήσεις.⁴

2. R. K. Merton, *Social Theory and Social Structure*, Glencoe, The Free Press, 1957.

3. Τὴν τακτικὴ αὐτὴ φαίνεται πὸς ἐφαρμόζουν πολλὰ ἀξιόλογα ὀνόματα στὸ χῶρο τῆς πολιτικῆς. Ὁ Roy Macridis, κύριος ἐκπρόσωπος τοῦ «ἀναγνωστικοῦ» μεταπολεμικοῦ κινήματος, μοιῶντι παραδέχεται τίς βασικὲς ἰδέες τῆς δομολειτουργικῆς ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ Merton ἐφαρμόζῃ θεωρίες «μέσου βεληνεκούς». Ἐπίσης, ἐργασίες ὅπως τοῦ Maurice Duverger, *Political Parties*, τοῦ Clinton Rossiter, *Constitutional Dictatorship*, τοῦ Friedrich καὶ Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, καὶ τοῦ Lipset, *The Political Man*, δὲν ἀκολουθοῦν, φαίνεται, κανένα γενικὸ θεωρητικὸ σχῆμα.

4. «A Reconsideration of Theories of Social Change», *American Sociological Review*, Vol. 25, No. 6 (Δεκέμβριος 1960), σ. 180-87.

1. T. Parsons, «Some Considerations on the Theory of Social Change» εἰς S. N. Eisenstadt, *Readings in Social Evolution and Development*, London, Pergamon Press, 1970, σ. 98. Τὸ ἄρθρο πρωτοεμφανίστηκε στὰ 1960.

Γενικά πρέπει να παρατηρήσουμε ότι αυτό του είδους οι επικρίσεις δεν αποβλέπουν στην άποψη της «λειτουργικής» σαν μεθόδου ανάλυσης των κοινωνικών σχέσεων, αλλά μάλλον στη βελτίωσή της. Α αυτοί που άμφισβητούν τις άρχές της και τη «λογική» της είναι οι μαρξιστές, νεο-μαρξιστές και γενικά οι όπαδοι της «θεωρίας των αντιθέσεων», όπως θα διαπιστώσουμε σ' ότι άκολουθεί.

Η σοβαρότερη έπικριση της δομολειτουργικής είναι ότι οδηγεί σε μιά στατική θεώρηση της κοινωνίας. Άποφεύγει να δώσει άπάντηση στα προβλήματα των κοινωνικών αλλαγών. Ένδιαφέρεται για τις άσημαντες αλλαγές. Είναι συντηρητική. Ο Wayne Hield παρατηρεί ότι η «λειτουργική» ανάλυση μετατρέπει τη «σπουδή των αλλαγών» σε «σπουδή των κοινωνικών προβλημάτων» που η κοινωνία προσπαθεί να υπερπηδήσει.¹ Γενικά σ' αυτήν ύπάρχει ή τάση να θεωρηθεί κάθε «αλλαγή» σαν «επιδημική νόσος» που διαταράσσει την εξισορρόπηση της κοινωνίας.

Η άμερικανική κοινωνική και ειδικότερα ή πολιτική έπιστήμη έχει κατηγορηθεί πως πάντα τονίζει περισσότερο και ύποστηρίζει τις άξίες της «μεσαίας τάξεως». Στην πραγματικότητα, διατείνονται οι έπικριτές της, ποτέ δεν προσπάθησε σοβαρά να άμφισβητήσει τις έπικρατούσες άξίες της άμερικανικής κοινωνίας. Η προσπάθεια των πολιτιολόγων της άνακαθεν περιοριζόταν μόνο στην προσαρμογή της έπιστήμης τους στα πραγματικά δεδομένα. Η έμφαση που έδιναν άφορούσε έξωτερικές άνακατατάξεις παρά ουσιαστικές αλλαγές.²

Ο William E. Conolly, καθηγητής πολιτικών έπιστημών του Πανεπιστημίου του Ohio, π.χ., παρατηρεί:

Πράγματι άληθεύει ότι ή πολιτική έρευνα διεξάγεται μέσα σ' ένα ιδεολογικό πλαίσιο υπό δύο έννοιες. Πρώτον, ή έρμηνεία που δίνεται στα πολιτικά φαινόμενα, όταν έπηρεάζεται από τις ύπάρχουσες άξίες, καταλήγει στη νομοποίηση ή και στην κριτική της δραστηριότητας των ομάδων που συμμετέχουν στην πολιτική διαδικασία καθώς και στην «ώραιοποίηση» τόσο της εικόνας που οι ομάδες αυτές έχουν για τον εαυτό τους όσο και της εικόνας που οι άλλες ομάδες έχουν γι' αυτές. Για να δώσουμε ένα παράδειγμα, ή αντίληψη του Parsons, για τις δομές της δύναμης παρουσιάζει μιά κολακευτική εικόνα για όσους κατέχουν άνώτερες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές θέσεις στην άμερικανική κοινωνία... Η Παρόνεια άποψη προσπαθεί άσφαλώς να διατηρήσει την κοινή γνώμη ίκανοποιημένη με το status quo.³ ... Δεύτερον, πίσω από τις διάφορες έρμηνείες διαφαίνεται άμεσα ή έμφαση κάποια ιδεολογική προκατάληψη. Ο έρευνητής που έπιχειρεί την πολιτική έρευνα και διακατέχεται από γενικές αντίληψεις και άποψεις, που συμπίπτει να είναι

όμοιες με τις αντίληψεις ώρισμένων κοινωνικών ομάδων... ή που έρχονται σε αντίθεση με τις άποψεις και τις αντίληψεις άλλων ομάδων, περιγράφει και ανάλυει τα πολιτικά φαινόμενα κατά ένα ώρισμένο τρόπο.⁴

Ο καθηγητής Conolly δεν άποτελεί φυσικά μεμονωμένη περίπτωση. Η άγγλοσαξωνική κοινωνιολογική σκέψη, παρατηρεί ο Άγγλος κοινωνιολόγος και άνθρωπολόγος Leach, έχει την τάση να δαλείται τα βασικά της νοήματα πλο πολύ από τον Durkheim παρά από τον Pareto ή τον Max Weber.⁵ Κατά συνέπεια, είναι προκατειλημμένη ύπέρ των κοινωνιών που παρουσιάζουν συμπτώματα «λειτουργικής δλοκληρώσεως», «κοινωνικής συνοχής», «πολιτιστικής όμοιομορφίας» και «δομικής έξισορρόπησης». Οι κοινωνίες που συγκεντρώνουν αυτά τα χαρακτηριστικά θεωρούνται ύγιεινές κοινωνίες. Οι κοινωνίες που παρουσιάζουν συμπτώματα διασπάσεως και έξωτερικών αντιθέσεων και συγκρούσεων, που οδηγούν σε γρήγορες αλλαγές, άντιμετωπίζονται σαν «παθολογικές περιπτώσεις».⁶

Έτσι οι έπικριτές της «λειτουργικής» μεθόδου μιλούν για το «μύθος» που έχει δημιουργηθεί γύρω από την άξία της θεωρίας αυτής.⁷

Οι έπικριτές στο σημείο αυτό δεν έχουν άπόλυτα άδικο. Έσως τα κίνητρα και οι άφετηρίες από τις όποιες ξεκινούν να είναι διαφορετικές από τα κίνητρα και τις άφετηρίες των μαρξιστών, όπως θα δοθμε συνεχίζοντας, οι παρατηρήσεις τους όμως είναι μέχρι ένα σημείο όρθες. Ένα παράδειγμα: Ο γνωστός Άμερικανός πολιτιολόγος Robert A. Dahl, του Πανεπιστημίου του Yale, για να περιορισθούμε σ' αυτόν, αναφέρεται στη «σταθερότητα» και τη «διατήρηση» του status quo σαν κάτι έπιθυμητό, μιά χαρακτηριστική ιδιότητα του κάθε «ανεπτυγμένου», «έκσυγχρονισμένου», «δημοκρατικού» πολιτικού συστήματος. Η «σταθερότητα» για τον Dahl έχει την έννοια της διατηρήσεως όλων των χαρακτηριστικών που συνθέτουν την καλή ή πολιτεία, της βασισμένης στα «δημοκρατικά» ιδεώδη της άύσεως.

Αυτό φαίνεται καθαρά σ' όσους ρίξουν μιά ματιά

4. Όμοιος.

5. Όσον άφορά τον Weber, και ειδικά στην περίπτωση της άμερικανικής κοινωνιολογικής σκέψεως, αυτό δεν είναι άπόλυτα όρθό. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ή Άμερική τα τελευταία χρόνια «άνακαλύπτει ξανά» τον Weber, όπως φαίνεται και από τον τίτλο της έργασίας του Alfred Diamant, «Max Weber Rejected, Rediscovered, Reformed», εις Ferrel Heady και Sybil L. Stokes (eds.), *Papers in Comparative Public Administration*, Ann Arbor, Mich., The University of Michigan Press, 1962, σ. 59-96.

6. E. R. Leach, *Political Systems of Highland Burma*, London, London School of Economics, 1954, σ. 7.

7. Davis Kingsley, «The Myth of Functional Analysis as a Special Method in Sociology and Anthropology», *American Sociological Review*, Vol. 24, No 6 (December 1959), σ. 757-772.

1. «The Study of Change in Social Science», *British Journal of Sociology*, Vol. 5, No. 1 (Μάρτιος 1954), σ. 1-11.

2. Stephen L. Warby, *Political Science: The Discipline and Its Dimension*, New York, Charles Scribners' Sons, σ. 207.

3. William E. Conolly, *Political Science and Ideology*, New York, Atherton Press, 1967, σ. 15-16.

στήν πρωτοποριακή ἔργασια του, *Who Governs*. Σ' ἓνα σημεῖο, π.χ., γράφει:

Γιὰ περισσότερο ἀπὸ ἓνα αἰῶνα, τὸ πολιτικὸ σύστημα τοῦ New Haven χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ καθολικὸ δίκαιωμα ψήφου, ἀπὸ ἓνα σχετικὰ ὕψηλὸ βαθμὸ συμμετοχῆς στὶς ἐκλογές, ἀπὸ ἓνα ἀκρῶς συναγωνιστικὸ δικομματικὸ σύστημα, ἀπὸ εὐκαιρίες ἐλέγχου τῆς διαγωγῆς καὶ τῆς πολιτικῆς τῶν δημοσίων ἀνδρῶν, ἀπὸ ἐλευθερία ὀργανώσεως καὶ ἐκφράσεως καὶ ἀπὸ μιὰ ἐκπληκτικὴ δυνατότητα ἐναλλαγῆς ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο κόμμα, ὅπως ὑπαγόρευαν οἱ σχηματιζόμενες πλειοψηφίες. Στὸ ἔξῃς ὅταν ἀναφερόμαι σὴν τὸ πολιτικὸ σύστημα τοῦ New Haven, θὰ ἔννοῶ αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς ιδιότητες ποὺ ἔχω πρὶν λίγο ἀπαριθμήσει σὰν τὰ καθοριστικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ συστήματος αὐτοῦ: «σταθερότητα» θὰ σημαίῃ τὴν ἐξακολούθησιν αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν χαρακτηριστικῶν.¹

μερικὲς διευκρινήσεις

Ἐπερασιζώντας τὴν «λειτουργική» θὰ ἔπρεπε νὰ κάνουμε μερικὲς διευκρινήσεις.

Πρῶτα-πρῶτα πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἡ λειτουργικὴ ἀνάλυση ἂν καὶ λογαριάζει τὴ σταθερότητα τῶν δομικῶν προτύπων, ἐν τούτοις, δὲν ἀγνοεῖ τὴ δυναμικὴ ὕψη τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Ἄν πρόκειται νὰ μιλήσουμε γιὰ «σταθερότητα» καὶ «ἐξισορρόπηση», τότε πρέπει νὰ μιλήσουμε γιὰ **δυναμικὴ ἐξισορρόπηση**.

Πρέπει, δηλαδὴ, νὰ θεωρητῆ σὰν δεδομένο ὅτι τόσο τὰ διάφορα ὑποσυστήματα (πολιτικὸ, οἰκονομικὸ, πολιτιστικὸ, κτλ.), ὅσο καὶ τὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖο κινούνται, εἶναι συνεχῶς ἐκτεθειμένα στὶς ἐπιδράσεις διαλυτικῶν, ἀντισορρόπων δυνάμεων. Κἀτὼ ἀπὸ τὴ διαρκὴ αὐτὴ πίεσιν ἡ κοινωνικὴ ὑπόδομή, τὰ κύρια «δομικὰ πρότυπα» δὲν εἶναι δυνατόν ὄχι μόνον νὰ ἐξακολούθησιν νὰ λειτουργοῦν μὲ ἐπιτυχία, ἀλλὰ οὔτε κἀν νὰ ἐπιβιώσουν, ἂν δὲν ἀναπτύξουν κάποιον ἀντιστάθμισμα, ἓνα εἶδος «ἀντιβιῶματος», στὶς ἐξαρθρωτικὰς, διαλυτικὰς αὐτὰς δυνάμεις, ποὺ ἐμφανίζονται μὲ τὴ μορφή τῶν «δυσλειτουργιῶν».

Θὰ ἦταν δηλαδὴ πολὺ ἀπλοῖκὸ νὰ ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ὅλες οἱ διαδικασίαι ποὺ γίνονται μέσα καὶ ἀνάμεσα στὰ διάφορα ὑποσυστήματα, ὀδηγοῦν ἀναγκαστικὰ στὴν «παγίωσιν» τῶν θέσεων, τὴν ἐξισορρόπηση τῶν στοιχείων, τὴν ἁρμονία καὶ τὴ σταθερότητα, ὅτι, μ' ἄλλα λόγια, εἶναι πάντοτε ἐννοϊκὲς γιὰ τὴ διατήρησίν του. Κάτι τέτοιο θὰ ἀπέπαιε πολὺ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἡ «δομολετουργικὴ» ἀναγνωρίζει ὅτι σὲ κάθε κοινωνικὸ σύστημα ὑπάρχουν διαδικασίαι, δραστηριότητες καὶ λειτουργίες ποὺ τείνουν νὰ διαταράξουν τὴν ἁρμονία τῶν σχέσεων καὶ τὴν ἐξισορρόπηση τῶν μερῶν του. Δράσιν ποὺ συντελεῖ στὴ διάλυσή του.

Ἡ ἀνάλυση τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, μ' ἄλλα λόγια, πρέπει νὰ λογαριάζη πάντα αὐτὴ τὴ συνεχῆ

δυναμικὴ ποὺ εἶναι παρούσα σὲ κάθε σύστημα.

Στὴν περίπτωσιν π.χ. τοῦ πολιτικοῦ συστήματος καὶ κάτω ἀπὸ τὸ φῶς αὐτῶν τῶν παρατηρήσεων, θὰ μπορούσαμε νὰ ἀναλύσουμε τὰ φαινόμενα τῶν δομικῶν ἀλλαγῶν καὶ τῆς πολιτικῆς σταθερότητος τοῦ πολιτικοῦ συστήματος μὲ τὴν ἔξῃς «δομολετουργικὴ» λογικὴ.

Μποροῦμε δηλαδὴ νὰ ποῦμε ὅτι ἓνα πολιτικὸ σύστημα διατηρεῖται **σταθερό**, ὅταν ὁ ἀντίκτυπος τῶν διαλυτικῶν διαδικασιῶν (τῶν «δυσλειτουργιῶν») ποὺ ἀναφύονται εἴτε μέσα στὸ ἴδιο τὸ σύστημα εἴτε προέρχονται ἀπὸ τὸ περιβάλλον του) ἐξουδετερῶνεται, σὲ σημεῖο ποὺ παρεμποδίζονται ἢ ἀποσοβούνται οἱ ἀλλαγές ἢ ἀλλοιώσεις τὶς ὁποῖες ἀλλοίως θὰ ὑφίσταντο οἱ δομές τοῦ πολιτικοῦ συστήματος.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος λέμε ὅτι **συντελοῦνται ἀλλαγές** στὶς πολιτικὰς δομές, ὅταν σὲ κάθε δεδομένη στιγμή οἱ διαλυτικοὶ παράγοντες ἢ διαδικασίαι («δυσλειτουργίαι») ὑπερῃσχύουν καὶ ὑπερτεροῦν τῶν παραγόντων καὶ διαδικασιῶν ἐξισορροπήσεως «καλῶν» λειτουργιῶν. Ἡ ὑπεροχὴ αὐτὴ ὀδηγεῖ σὲ ἀνακατατάξεις καὶ ἀναπροσαρμογὰς τῶν «δομικῶν προτύπων» τοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Οἱ ἀνακατατάξεις αὐτὲς θὰ ὀδηγήσουν σὲ **νέα ἐξισορρόπηση** διαφορετικῆς ἴσως ποσοτικῆς ἢ ποιοτικῆς μορφῆς.

Στὴν περίπτωσιν ποὺ οἱ διαλυτικοὶ παράγοντες εἶναι τέτοιας φύσεως καὶ ἐντάσεως ὥστε παρὰ τὶς καταβαλλόμενες ἀναπροσαρμογὰς καὶ ἀνακατατάξεις οἱ δομὲς νὰ ἀδυνατοῦν νὰ «λειτουργήσουν καλῶς», τότε τὸ σύστημα διαλύεται.

Γενικὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἐπιχειρηματολογία τῶν ἐπικριτῶν τῆς «δομολετουργικῆς» θὰ ἐνίσχυε τὴ θέση τους στὸ σημεῖο αὐτὸ μόνον μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ διατήρησιν τοῦ συστήματος **ἢ τὸς** (τῆς «σταθερότητός» του) θὰ ἦταν πάντα ἐπιθυμητὴ καὶ ἡ ἀλλαγὴ του ἀνεπιθυμητὴ. Τὸ θέμα, ὅμως, τῆς διατηρήσεως ἢ ὄχι ἑνὸς συστήματος στὴν ἐκάστοτε μορφή του εἶναι θέμα ἀξιολογικόν: «Πρέπει δηλ. νὰ διατηρηθῇ ἡ σταθερότητα τοῦ συστήματος ἢ ὄχι». Ἡ «δομολετουργικὴ» θεωρία δὲν δίνει, ἢ τουλάχιστον δὲν πρέπει νὰ δῖνῃ ἀπάντησιν.

Ὁ Levy ἐπιανεληγμένα τονίζει ὅτι μὲ τὸ νὰ προσδιορίσουμε τὶς «θεμελιακὰς» λειτουργίες ἑνὸς κοινωνικοῦ συστήματος δὲν σημαίνει ὅτι ὑποστηρίζουμε ἢ συμπαθοῦμε τὸ status quo.² Ἡ ἀπαρίθμηση τῶν «θεμελιωδῶν» λειτουργιῶν δὲν μᾶς λέει τίποτε γιὰ τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τοῦ συστήματος. Οὔτε, πάλι, μᾶς παρέχει ἔτσι ἢ ἀλλοίως κάποια διαβεβαίωσιν ὅτι τὸ σύστημα θὰ ἀεξιοκολληθῆσιν νὰ ὑπάρχη καὶ σὲ μὲλλον μὲ τὴν παρούσα μορφή του. Οἱ ἀπαραίτητες

1. Robert A. Dahl, *Who Governs*, New Haven, Conn., Yale University Press, 1961, σ. 311. Ἡ ὑπογράμμιση, δική μου.

2. Marion J. Levy, *The Structure of Society*, Princeton, Princeton University Press, 1952, σ. 148.

προϋποθέσεις (οί «προστακτικές λειτουργίες») μπορεί νά πάψουν νά υπάρχουν γιά πολλούς καί διάφορους λόγους.

Ἡ ἱστορία εἶναι γεμάτη ἀπό τὰ συντρίμια πού ἔχουν ἀφήσει ὄσα κοινωνικά συστήματα δέν στάθηκαν ἱκανά νά ἀναπτύξουν τοὺς μηχανισμοὺς πού θά ἐξασφάλιζαν τὴν ἐπιβίωσή τους. Ὁ προσδιορισμὸς ὁμοῦ ἀναρτητῶν προϋποθέσεων γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ κάθε κοινωνικοῦ συστήματος, ἀποτελεῖ, ὑποστηρίζει ὁ Levy καὶ οἱ ὁμοϊδεάτες του, τὸ πῶς ἀξιόλογο βῆμα πρὸς τὴν καθεύθυνση τῆς ἐξακριβώσεως τῶν ἐσωτερικῶν πιέσεων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν προκλήσεων πού δέχεται ἕνας θεσμός.

Ἡ διαπίστωση ὅτι ἡ ἀνωμαλία πηγάζει καὶ μέσα ἀπὸ τὸ σύστημα ἴσως ὀδηγήσει στὴν υἱοθέτηση μεθόδων πού θά ἐπιφέρουν τὴ βελτίωσή του καὶ πιθανῶς τὴν ἀλλαγὴ του.

Θά ἦταν σφάλμα λοιπὸν νά ὑποστηρίζεται πὼς ἡ διατήρηση τοῦ κάθε συστήματος μετὰ τὴν ἄλφα ἢ βῆτα μορφή εἶναι ἢ πρέπει νά θεωρηθῆται ἐπιθυμητή. Αὐτὸς ὁμοῦ σὲ πολλὰς περιπτώσεις δέν ἰσχύει. Τότε οἱ ἐπικρίσεις ἔχουν κάποια βάση ὅπως θά δοῦμε πῶς κάτω.

ἡ «δομολειτουργική» καὶ ἡ «θεωρία τῶν ἀντιθέσεων»

Μιά ἄλλη ὁμοῦ σχολὴ κοινωνιολόγων, πού εἶναι γνωστὴ σὰν «σχολὴ ἀνταγωνισμοῦ», ὑποστηρίζει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο.¹ Ἐνδιαφέρεται δηλαδὴ καὶ τονίζει τὶς διαδικασίες ἐκεῖνες (δυσλειτουργίες) πού ἀναπτύσσονται μέσα στὸν σύστημα καὶ ἀποσκοποῦν στὴ διάλυσή του, σύμφωνα μετὰ τὴν ἀρχὴ πού διατύπωσε ὁ βαθυστόχαστος Hegel: «Κάθε συνειδηση ἐπιδιώκει τὸ θάνατο τῆς ἄλλης.»

Ἡ λειτουργικὴ ἄποψη θεωρεῖ τὴ δομὴ τῶν τάξεων, δηλαδὴ, τὴν κοινωνικὴ ἱεράρχηση πού ὑπάρχει σὲ κάθε κοινωνικὸ σύστημα, ὄχι μόνον σὰν ἀναπόφευκτο ἀλλὰ καὶ σὰν ἀπαρτίη τοῦ φαινομένου. Ἡ θεωρία τοῦ «ἀνταγωνισμοῦ» δίνει ἔμφαση στὴν ἐκμετάλλευσή τῶν τάξεων, τὴν τάση γιὰ ἐπιβολὴ καὶ ἔλεγχο τῆς μῆς ἐπὶ τῆς ἄλλης, τὴν πάλιν ἀνάμεσα στὰ ὀργανωμένα συμφέροντα, τὸν ἀνταγωνισμὸ ἀνάμεσα στὰ ἄτομα καὶ στὴν προσπάθεια τοῦ κάθε ἀτόμου γιὰ τὴν ἱκανοποίησή τοῦ προσωπικοῦ του συμφέροντος σὲ βάρος τῆς ὁλότητος. Ἀντίθετα, ἡ «λειτουργικὴ» θεώρηση τῆς κοινωνι-

κῆς δράσεως τονίζει τὴν τάση πού ὑπάρχει σὲ κάθε κοινωνικὸ σύστημα γιὰ ἁρμονία, συνοχὴ, σταθερότητα, ἰσορροπία, ὁμοφωνία καὶ τάξη.

Ἡ διαφορά τῶν δύο ἀπόψεων ἀντικαθερφέζεται, καὶ στὸν τρόπο ἀκόμα θεωρήσεως τῶν πολιτικῶν φαινομένων, π.χ. τῆς ἐξουσίας, τῆς δυνάμεως, τοῦ σκοποῦ τοῦ κράτους, κτλ.

Γιὰ τοὺς πρώτους, παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς Duverger, ἡ πολιτικὴ εἶναι μιὰ πάλη, μιὰ μάχη, εἶναι ἡ ἐξουσία, πού ἐπιτρέπει στὰ ἄτομα καὶ στὶς ὁμάδες, πού τὴν κατέχουν, νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν κυριαρχία τους ἐπάνω στὴν κοινωνία καὶ νὰ ἐπωφεληθοῦν. Γιὰ τοὺς ἄλλους «ἡ πολιτικὴ εἶναι μιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ τάξη καὶ ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἐξουσία, πού ἐξασφαλίζει τὸ γενικὸ συμφέρον καὶ τὸ κοινὸ καλὸ ἀπὸ τὴν πίεση τῶν διαφορῶν διεκδικήσεων.»²

Γιὰ τοὺς μὲν, ἡ πολιτικὴ χρησιμεύει στὴ διατήρηση τῶν προνομίων τῆς κυβερνήσεως τάξεως σὲ βάρος τῆς πλειοψηφίας τοῦ λαοῦ. Γιὰ τοὺς δὲ, ἡ πολιτικὴ ἀποτελεῖ τὸ μέσο γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς ἐντάξεως ὄλων τῶν ἀτόμων στὴν κοινότητα καὶ τὴν ἰδρυση τῆς δικαίας Πόλεως, γιὰ τὴν ὁποία μιλοῦσε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης.³

Τὰ βασικὰ σημεῖα πού διαχωρίζουν τὶς δύο ἀπόψεις θά μπορούσαν νὰ ἀποδοθοῦν ὡς ἑξῆς:⁴

Δομολειτουργικὴ Θεωρία	Θεωρία τῶν συγκρούσεων καὶ τῶν ἀντιθέσεων
Κάθε κοινωνία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα σχετικὰ σταθερὸ σύνολο στοιχείων	Κάθε κοινωνία συνεχῶς μεταβάλλεται. Ἡ τάση γιὰ ἀλλαγὴ εἶναι ἐμφυτὴ σὲ κάθε σύστημα
Κάθε κοινωνία ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα καλῶς συντεταγμένον καὶ ἁρμονικὰ συντεταγμένον σύνολο στοιχείων	Κάθε κοινωνία ὑπόκειται στὸ νόμο τῶν ἀντιθέσεων καὶ τῶν συγκρούσεων. Ἡ πάλιν τῶν ἀντιθέσεων εἶναι ἐμφυτὴ
Κάθε στοιχεῖο τῆς κοινωνίας συμβάλλει κατὰ κάποιο τρόπο στὶς λειτουργίες τῆς	Κάθε στοιχεῖο τῆς κοινωνίας συμβάλλει κατὰ ἀλλαγὴ τῆς
Κάθε κοινωνία ἐδράζεται στὴν ὁμοφωνία τῶν μελῶν τῆς	Κάθε κοινωνία λειτουργεῖ μετὰ τὴν ἐξαναγκασμὸ πού ἀσκεῖται ἀπὸ ὀρισμένα μέλη πάνω σὲ ἄλλα

Ἡ μαρξιστικὴ ἀνάλυση ἐρευνᾷ τὶς μὴ-κομμουνιστικὰς κοινωνικὰς τονίζοντας ἰδιαίτερα τὶς «ἐνδogenous», «ἀντικειμενικὰς», «ἀσυμφιλίωτες» ταξικὰς ἀντιθέσεις. Ἡ «λειτουργικὴ» ἀνάλυση θεωρεῖ τὸ πολι-

1. Γιὰ μιὰ πλατύτερη μελέτη τῆς θεωρίας τοῦ «ἀνταγωνισμοῦ», ὅπως ἔχει ἀναπτυχθῆ ἀπὸ τοὺς κοινωνιολόγους τῆς Δύσεως (πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους θεωροῦνται σὰν «νεομαρξιστές»), βλεπε καὶ τὶς ἐξῆς ἐργασίες: Ralf Dahrendorf, *Class and Class Conflict in Industrial Society*, London, Routledge and Kegan Paul, 1961. R. C. North (καὶ ἄλλοι), «The Integrative Functions of Conflict», *Journal of Conflict Resolutions*, Τόμος IV, 1960, σ. 355-374. Kenneth E. Boulding, *Conflict and Defense*, New York, 1962. Lewis Coser, *The Functions of Social Conflict*, New York, The Free Press of Glencoe, Inc., 1956.

2. Maurice Duverger, *Εἰσαγωγή στὴν Πολιτικὴ* (μετάφραση Στάθη Οἰκονομοῦ), Ἀθῆναι, Παπαζήσης, 1971, σ. 4.

3. Ὁμοίως.

4. Ralf Dahrendorf, «Toward a Theory of Social Conflict», (σ. 170-183), *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 2, No. 2 (1968), σ. 174.

τικό σύστημα σάν τόν μηχανισμό πού ἐπιλύει διαφορῆς καί μετατρέπει τῆς δυσλειτοῦργίης, δηλ. τῆς σχέσεως καί καταστάσεως στίς ὁποῖες ἐπικρατεῖ ἡ ἀντίθεση, σέ καταστάσεως πού ἐπικρατεῖ μιά ὑποφερτὴ συμβίωση ἢ μιά δημιουργικὴ συνύπαρξη. Ἡ «λειτουργικὴ» θέσις ὑποστηρίζει ὅτι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον, εἶναι φυσικὸ νὰ ἀναπτυχθῆ ἓνα πολιτικὸν σύστημα μῆς κάποιας μορφῆς πού θὰ ἀσχολῆται μὲ τῆς ἀναφυόμενης ἀντιθέσεως καί τὴν ἐξέυρεση τρόπον ἐπιλύσεώς τούς. Τὸ πολιτικὸν σύστημα εἶναι ὁ μηχανισμὸς μετατροπῆς τῶν δυσλειτουργικῶν σὲ «καλῆς» λειτουργίης. Ἀντιθέσεις πού ἐξαρθρῶνουν καί διαλύουν τὸ πολιτικὸν σύστημα δὲν ἔχουν θέσις στὴ «λειτουργικὴ» ἀνάλυση. Ἐνῶ παραδέχεται τῆς ἀντιθέσεις, τονίζει τὴν ὁμοιομορφία καί τῆς τάσεως ἐξισορροπήσεως τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος πού τῆς θεωρεῖ ἐνδογενεῖς καί πανταχοῦ παρούσες.¹ «Ἡ ἀναγνώρισις ὅτι ὑπάρχει ὁμοιομορφία στὴ συμπεριφορά», γράφει ὁ Weaver, «ἀποτελεῖ ἓναν ἀπὸ τοὺς βασικοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους ἡ ἐπιστὴμὴ ἐκπληρώνει τὸ μεγάλο της προορισμὸν: δημιουργεῖ ἀπὸ τὴ σύγχυσις, τάξις καί ἄρμονία.»² Καί ὁ Bronowski συμπληρώνει ὅτι «Ἐπιστὴμὴ εἶναι ἡ ἔρευνα γιὰ τὴν ἀνεύρεση ἐνόητος μέσα ἀπὸ τῆς κρυμμένες ὁμοιομορφίας... Ὁ ἐπιστήμονας ψάχνει νὰ βρῆ τὴν ἄρμονία στίς διάφορες ἐκφάνσεις τῆς φύσεως ἐρευνώντας τῆς ὁμοιότητες...»³

Ἡ μαρξιστικὴ θεωρία τονίζει τὸν ἀνταγωνισμὸ καί τὴν ἀντίθεση. Ἡ «ἐνόησις» διὰ μέσου τῶν «ἀντιθέσεων» τοῦ «λειτουργικοῦ» ὑποδείγματος, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ «ἓνα τέχνασμα τῆς καταλιτατικῆς διανοήσεως» πού διαδίδεται μὲ σκοπὸ νὰ πείσῃ τῆς μᾶζες νὰ συνεργαστοῦν γιὰ τὴ «δικὴ τους τὴν ἐκμετάλλευσιν». Ὁ μαρξισμὸς ἐνδιαφέρεται νὰ κτίσῃ μὲ τρόπο δυναμικὸ καί ἐπαναστατικὸ τὴν κοινωνία τοῦ μέλλοντος, στὴν ὁποία δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἀνταγωνισμὸς. Εἶναι αὐτὸ πού πολὺ ἐπιγραμματικὰ διατύπωσε ὁ Μάρξ: «Οἱ φιλόσοφοι ἐξήγοῦσαν μόνον τὸν κόσμον, ἔτσι ἢ ἄλλοιως. Ἄλλα τὸ ζήτημα εἶναι: νὰ τὸν μεταβάλῃς.»⁴

Στὸν ὑποστηρικτὴ τῆς «λειτουργικῆς» μεθόδου αὐτὸ φαίνεται παράλογο καί ἐντελὸς ἄσχετο. Ἄλλωστε, ἡ χρῆσις τῆς βίας, καί τὰ γενικὰ «ἐξωπολιτικά», «ἐξοσυνταγματικά», «ἐξασκαθεστωτικά» μέτρα, ἂν χρησιμοποιηθοῦν μὲ κατάλληλο τρόπο, μποροῦν

νὰ συντελέσουν στὴ διατήρησις τοῦ συστήματος ἐξαλείφοντας ἢ μειώνοντας τὴν τυχὸν ἐντασι. Τέτοιου εἴδους «βίαια», «ἐπαναστατικά» φαινόμενα εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναλυθοῦν ἱκανοποιητικὰ στὰ πλαίσια τοῦ «λειτουργικοῦ» ὑποδείγματος. Τὸ νὰ τονίζουμε τέτοιες ἐκδηλώσεις, ὑποστηρίζουν ὁ «λειτουργικὸν» εἶναι σάν νὰ δίνουμε ὑπερβολικὴ ἐμφασι στὴν ὑπαρξὴ τῶν κανονικῶν ἀντιφάσεων καί ὀχι στοὺς μηχανισμοὺς τῆς ἐπιλύσεώς τούς.⁵ Μὲ κίνδυνον νὰ φανοῦμε ἴσως ἄσχετοί στὴ σύγκρισίς μας, θὰ τολμούσαμε νὰ ποῦμε πὼς οἱ διαφορῆς αὐτῆς ἔχουν ἀντίκτυπο καί σ' ἄλλους τομεῖς.

Ὅποιοι ἔχει παρακολουθήσει τὴν ἀμερικανικὴ καί ρωσικὴ διπλωματία στὰ Ἠνωμένα Ἔθνη, ἔχει, νομίζουμε, μιά καθαρὴ εἰκόνα, μίαν ἄμεση ἐμπειρία τῆς θεωρητικῆς (ἰδεολογικῆς) αὐτῆς ἀντιθέσεως. Ἐπηρεασμένη ἀπὸ τοὺς κανόνες τῆς «ἀνοικτῆς ἀγορᾶς», ἡ ἀμερικανικὴ διπλωματία πιστεῖ στὴ συναλλαγῇ, τὸ συμβιβασμοῦ στὴ τακτικὴ τῶν ἄμοιβαίων ὑποχωρήσεων. Ὁ Ἀμερικανὸς παρουσιάζει ἔτσι περισσώτερο ρεαλιστῆς, περισσώτερο «πολιτικὸς», συμβιβάζεται εὐκολώτερα. Ὁ Ρώσος, καί περισσώτερο ἀπ' αὐτὸν ὁ Κινέζος, παρουσιάζεται περισσώτερο προσκολλημένους στίς ἀρχῆς του, στὴ διαλεκτικὴ τῆς θέσεως. Θέλει καί πιστεῖται στὴν ἀπόλυτη νίκη μῆς θέσεως ἐπάνω σὲ μιά ἄλλη.

Ὁ Ἀμερικανὸς κοινωνιολόγος θεωρεῖ τῆς κοινωνικῆς σχέσεως ἀπὸ μιά θέσις «εὐδαιμονίας καί πλησμονῆς». Τὸν χαρακτηρίζει ἓνα συναίσθημα ὑπεροχῆς καί μιά θέλησις διατηρήσεως τῶν προτύπων τῶν ὁποίων κατ' ἀρχὴν τὴν ἀξία δὲν ἄμφισβητεῖ. Ἐυνοεῖ τῆς εἰρηνικῆς μεταρρυθμίσεις, τῆς ἀναπροσαρμογῆς, ἀπεχθάνεται τῆς ἀπότομης καί ριζικῆς ἀλλαγῆς. Περιμένει νὰ ἀλλάξουν οἱ συνθήκες καί μετὰ νὰ ἀκολουθήσουν τὰ νομικὰ πλαίσια πού θὰ τῆς ἐκφράσουν. Δὲν βιάζεται. Θεωρεῖ τὴν ἐπάνστασις καί τὴ βίαιη ἀνατροπὴ «ἐξωπολιτικῆ», «απαρπολιτικῆ», «παθολογικῆ». Ἐτσι παρουσιάζεται συντηρητικὸς στὴ σκέψις, διστακτικὸς στὴ δράσις καί δῦσπιστος στὴν ἀπότομη ἀλλαγῇ. Αὐτὸ βέβαια τὸν καθιστᾷ περισσώτερο ρεαλιστῆ.

Διαφορετικὴ εἶναι ἡ θέσις τοῦ μαρξιστοῦ κοινωνιολόγου. Ἐδῶ κυριαρχεῖ ἡ πίστις πὼς ἡ κάθε ἀλλαγῇ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ φέρῃ τὴ βελτίωσις, ἡ βία τὴν ἀνατροπὴ τοῦ «κατεστημένου», πού δὲν ἀξίζει νὰ διατηρηθῆ. Ὅσο περισσώτερες καί ριζικώτερες ἀλλαγῆς τόσο τὸ καλύτερο. Ἐπικρατεῖ ἡ πεποίθησις πὼς οἱ ἀλλαγῆς δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ συντελέσουν στὴν ἀνάπτυξι. Ἡ ποσοτικὴ ἀλλαγῇ τελικὰ θὰ φέρῃ τὴν ποιοτικὴ. Ἡ δράσις εἶναι βασισμένη πάνω στὴν ὑπόθεσις πὼς ὑπάρχει μιά μοναδικὴ καί ἀπόλυτη ἀλήθεια στὸν χῶρον τῆς πολιτικῆς. Εἶναι μιά τάσις

5. Roy E. Jones, *The Functional Analysis*, London, Routledge and Kegan Paul, 1967, σ. 84.

1. Σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ βλέπε W. W. Rostow, «Toward a General Theory of Action», *World Politics*, Vol. V, No. 4 (July 1953).

2. Warren Weaver, «Scientific Investigation» (σ. 1297-1300), *Science*, Vol. 143, No. 3612 (March 20, 1964), σ. 1298.

3. J. Bronowski, *Science and Human Values*, New York, Harper and Row, 1959, σ. 35.

4. Φρ. Ἐνγκελς, *Λοιδοβίκος Φόιερμπαχ καί τὸ τέλος τῆς κλασσικῆς Γερμανικῆς Φιλοσοφίας*, Προσθήκη II, 11, σ. 149, Α. I. Ράλλης, Ἀθήναι 1927.

δυναμική, αἰσιόδοξη καὶ γι' αὐτὸ μὲ μεγάλες δόσεις ρομαντισμοῦ.

οἱ δύο ὄψεις τοῦ ἴδιου νοήματος

Ἄπορρῃ κανεὶς πῶς εἶναι δυνατό νὰ ἀναπτυχθοῦν τόσο ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες θεωρητικὲς ἀπόψεις στοὺς κόλπους μᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης. Ἡ αἰτία βρίσκεται σ' ἐκεῖνο ποὺ ἔννοοῦν λέγοντας («ισορροπία»), αὐτὴ εἶναι ἡ λέξη-κλειδί. Πραγματικά, ποιὲς κοινωνικὲς δυνάμεις ὑπερτεροῦν καὶ συνθέτουν τὴν κοινωνικὴ ζωὴ; Ποιὲς ἰδιότητες χαρακτηρίζουν καὶ προσδιορίζουν τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα; Ἡ τάση γιὰ ἁρμονία, συνεργασία καὶ σταθερότητα ἢ ἡ τάση γιὰ δυσαρμονία, ἀνταγωνισμό καὶ ἀστάθεια;

Ποιοὶ ἔχουν δίκιο; Οἱ «λειτουργικοὶ» ἢ οἱ ὀπαδοὶ τῆς «θεωρίας τῶν ἀντιθέσεων»;

Μιὰ πιθανὴ ἀπάντησις θὰ ἦταν: «ἴσως καὶ οἱ δύο». Οἱ «λειτουργικοὶ» τονίζουν τὴς («α λ ε ζ») λ ε ι τ ο υ ρ γ ι ε ς (τὶς διαδικασίες ποὺ ἀποβλέπουν στὴ σταθερότητα καὶ ἰσορροπία τοῦ συστήματος). Οἱ μαρξιστὲς, τὶς δ υ σ λ ε ι τ ο υ ρ γ ι ε ς (αὐτὲς ποὺ ἀποβλέπουν στὴν τάση γιὰ δυσαρμονία καὶ ἀντισορροπία, γιὰ συνεχῆ ἀλλαγὴ). Καὶ οἱ δύο ὁμοῦς αὐτὲς τάσεις δραστηριότητος πρέπει νὰ θεωρηθοῦν σὰν δύο πλευρὲς τοῦ αὐτοῦ νοήματος. Ἡ οὐσία τῆς πολιτικῆς μὲ ἄλλα λόγια, ἡ πραγματικὴ τῆς φύσεως ὄλων πάντοτε καὶ παντοῦ διφύση.

Τὸ Κράτος, καὶ γενικώτερα ἡ κατεστημένη ἐξουσία, μπορεῖ νὰ παρασταθῇ κατὰ τὴν ἔκφρασι τοῦ Duverger «μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰανουῦ», τοῦ θεοῦ μὲ τὶς δύο ὄψεις: ἐργαλεῖο κυριαρχίας ὀρισμένων τάξεων πᾶνω σ' ἄλλες καί, σύγχρονα, μέσο ἀφομοιώσεως ὄλων τῶν ἀτόμων στὴν κοινότητα γιὰ τὸ γενικὸ καλὸ.

Γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦσθε καὶ γιὰ τὴ γλῶσσα μᾶς, κα μ ι ἰ κοινωνία δὲν εἶναι τελείως ἐξ ἰσορροπημένη καὶ πλήρως ὀλοκληρωμένη. Κανένα κοινωνικὸ σύστημα δὲν ἔχει συντεταγμένες τὶς σχέσεις τῶν μελῶν του μὲ πλήρη συμμετρία καὶ ἁρμονία.

Σπάνια τὸ ἄτομο εἶναι ἀπόλυτα προσκολλημένο στὸ σύστημα καὶ ἁρμονικὰ ἔνσωματωμένο στὸ σύνολο. Κανένα πολιτικὸν σύστημα δὲν ἔχει κατορθώσει νὰ ἱκανοποιήσῃ ἀπόλυτα τὶς ἀνθρώπινες ἀνάγκες, τὰ διαφορετικὰ γούστα, τὶς προσωπικὲς προτιμήσεις, τὶς ἰδιαιτέρες ἐπιθυμίες ἢ τὰ ὁμαδικὰ συμφέροντα τῶν μελῶν του.

Ἡ κάθε ἀνθρώπινη ὁμάδα ἀποτελεῖ στὴν πραγματικότητα ἓνα ἐξελισσόμενο, ἀναπτυσσόμενο καὶ δυναμικὰ καθοριζόμενο σύστημα σχέσεων ποὺ ποτὲ, ἢ πολὺ σπάνια καὶ γιὰ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα, κατορθώνει νὰ βρίσκεται σὲ πλήρη ἁρμονία καὶ ἐξισορρόπησι. Ἡ κοινωνικὴ συμβίωσις εἶναι ἕνας διαρκῆς ἀγῶνας ποὺ δημιουργεῖ τὸ μεγάλο δίλημμα

τῆς πολιτικῆς: «Ποιὸς κατορθώνει τί, πότε καὶ πῶς».¹

Καὶ τὸ ἀντίθετο ὁμοῦς εἶναι ὀρθὸ. Ὑπάρχουν ἀναρθητὰ σημεῖα ζε υ ἕ ε ω ς ποὺ δὲν εἶναι τεχνητὰ κατασκευάσματα ἀλλὰ πηγάζουν, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πῇ, ἀπὸ τὴν κοινω ν ι κ ἡ φ ὶ σ η τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀκούγεται συχνὰ ἀπὸ τὸν πολιτικὸ ἢ τὸν κληρικὸ: «εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀνακαλύψουμε ὅσα μᾶς ἐνώνουν ἀντὶ νὰ πελαγοδρομοῦμε ἀναζητῶντας αὐτὰ ποὺ μᾶς διχάζουν». Εἶναι αὐτὸ ποὺ διαπιστώνει ὁ ἀνήσυχος καὶ παρατηρητικὸς διανοητὴς: «Ὁ ἁρμονικὸς πλοῦτος μᾶς ἐποχῆς εἶναι ἡ ὀργανικὴ πολυφωνία τῆς».² Εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐδῶ καὶ αἰῶνες διατύπωσε ὁ Ἡράκλειτος: «Ἡ ἁρμονία εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν συνεχῶς συγκρουομένων ἀντιθέσεων».³

Οἱ συγκρούσεις καὶ οἱ ἀντιθέσεις δηλαδὴ δὲν εἶναι τὰ μόνα στοιχεῖα ποὺ διαμορφώνουν τὴ ζωὴ. Εἶναι καὶ οἱ ἀντιδράσεις μᾶς στὶς καταλυτικὲς, διασπαστικὲς δυνάμεις. Ὅπως γράφει ὁ Ziman, καθηγητὴς τῆς Φυσικῆς στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μπρίστολ:

Ἡ ἀπάντησις τῆς ἱστορίας εἰς τυραννία καὶ τὴν ἀνευθυνότητα ἀτόμων καὶ θεσμῶν δὲν εἶναι μόνον τὸ προσωπικὸ μαρτύριο, ὁ ἐπιτήδειος συμβιβασμὸς ἢ τὸ κήρυγμα σὲ μὴ εἰσακουόμενες ὀμιλίες. Ἡ σοφία τῆς κοινωνίας δημιουργεῖ μὴ ἀντίδοτη ὀργανωμένη δύναμι: τὸ Κοινοβούλιον νὰ συγκρατῇ τὸ Βασίλειον, τὰ δικαστήρια νὰ συγκρατοῦν τὴ ληστεία, οἱ ἐργατικὲς ἐνώσεις νὰ συγκρατοῦν τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐργασίας καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.⁴

Γενικὰ ἐπικρατεῖ ἡ πίστις ὅτι παράλληλα μὲ τὴν τάση γιὰ ἀνισορροπήσι καὶ ἀνταγωνισμό ὑπάρχει καὶ ἡ τάση γιὰ ἐξισορροπήσι καὶ ἁρμονία. Ἡ κοινωνία δημιουργεῖ τὰ ἀντιώματα ποὺ σκοπὸ ἔχουν τὴ σταθεροποίησι τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο τὸ γεγονός ὅτι βραβεῖο Νομπέλ καθιερώθηκε ἀπὸ τὸν ἐφευρέτη τῆς δυναμιτιδός.

Ἡ ἀντίθεσις καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς πάντα ὑπάρχει σὲ κάθε κοινωνικὸν σύστημα. Ὑπάρχουν ἐν τούτοις ὄρια, πέρα ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἐπεκταθοῦν χωρὶς νὰ διαρραγῇ ἡ ἐνότητα καὶ νὰ διαλυθῇ ἡ συνθετικὴ οὐσία τοῦ συστήματος. Ὅταν αὐτὸ συμβῇ τὸ σύστημα παύει νὰ ὑπάρχη.⁵

Καὶ οἱ ἀντιπροσωπευτικώτεροι πρακτικοὶ τοῦ μαρξισμοῦ ὁμοῦς, ὅπως ὁ Ὅτο Σίκ, Ὑπουργὸς Οἰ-

1. Harold D. Lasswell, *Who Gets What, When, How*, New York, Meridian Books, 1958.

2. Ἄγγελος Τερζάκης, «Ἡ Μοναδικὴ Φωνὴ μᾶς», *Βῆμα* 19 Ἰανουαρίου 1971.

3. «τὸ ἀντίξουν συμφέρον καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν [καὶ πάντα κατ' ἐπὶν γίνεσθαι]. Fr. Vorse. (Diels-Kranz), 22, 8.

4. Τὸ ἄρθρον τοῦ John Ziman μὲ τίτλον, «Impact of Science on Society» δημοσιεύθηκε ἀρχικὰ στὸ περιοδικὸ τῆς UNESCO. Ἐπισημαστικῶς στὰ ἑλληνικά μὲ τίτλον «Εἶναι οἱ Ἐπιστήμονες Ὑπεύθυνοι» στὸν *Οικονομικὸ Ταχυδρόμον*, 20 Ἰανουαρίου 1972, σ. 15.

5. Parsons and Shils, *Ἐνθ' ἄν.*, σ. 98.

συμπέρασμα

κοινωνικῶν τῆς Κυβερνήσεως Ντομπτσεκ, παραδέχονται ὅτι οἱ κοινωνικὲς ἀντιθέσεις πρέπει τελικὰ νὰ ἐξισορροπηθοῦν. «Στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία καὶ σ' ὅλες τὶς λαϊκὲς δημοκρατίες», γράφει ὁ Σίκ, «θεωρητικὰ ἔχουν καταργηθῆ οἱ ταξικὲς ἀντιθέσεις, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχουν πιά ἰδιοκτητὲς ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων. Καὶ ὅμως, σήμερα ὑπάρχουν ἀντιθέσεις συμφερόντων μεταξύ ὀρισμένων ομάδων τοῦ πληθυσμοῦ καὶ γι' αὐτὸ καθίσταται ἀπαραίτητη ἡ πραγματικὴ δημοκρατία, μὴ δημοκρατία, ὅπου τὰ συμφέροντα αὐτὰ νὰ ἐκδηλωθοῦν καὶ νὰ ἰσοροποήσων.»¹

Ἀκόμη πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι τόσο οἱ μαρξιστὲς ὅσο καὶ οἱ ὁπαδοὶ τῶν «θεωριῶν τῆς ἀντιθέσεως», ἂν καὶ εὐνοοῦν οἱ μὲν πρῶτοι τὴν ἐπαναστατικὴν, οἱ δὲ δεῦτεροι τὴν γρήγορην ἀλλαγὴν, ἐν τούτοις, ὅλοι ὑπολογίζουν στὴν ἐξελικτικὴν ροὴ τῶν κοινωνικῶν φαινομένων. «Ὅλοι λίγο-πολύ ἀναφέρονται στὶς «φάσεις» ἢ τὰ «στάδια». Ποιά εἶναι ἐξ ἄλλου ἡ ἔννοια τῆς «μονίμου ἐπαναστάσεως» γιὰ τὴν ὁποία μιλοῦν οἱ μαρξιστὲς;

Ὅταν ὑποστηρίζουν πὼς σὲ μιὰ κοινωνία «ὄταν ἀλλάξῃ ὁ συσχετισμὸς τῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλάζουν καὶ οἱ κρατικὲς ἐνέργειες», τί ἄραγε ἐννοοῦν; Ἀσφαλῶς ὅτι πρέπει νὰ λάβουν χώρα ὀρισμένους κοινωνικὲς ἀνακατατάξεις ὥστε νὰ σχηματισθῆ μιὰ καινὴ οὐρορροπία ἀνάμεσα στὴν οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ὀργάνωση πού νὰ ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα. Ἡ ἰσορροπία πρέπει νὰ ἐπιτευχθῆ, ἔστω καὶ βίαια, με ἐπανάσταση (Γιὰ πολλοὺς αὐτὸ εἶναι ἡ ἀπόφευκτο).

Στὸ σημεῖο, ὅμως, αὐτὸ πρέπει νὰ εἴμαστε προσεκτικοί, ὥστε νὰ μὴ τονίσουμε τὴν ὁμοιότητες πέρα ἀπ' ὅ, τι πρέπει. Διαφορετικὰ, ὑπάρχει κίνδυνος νὰ φθάσουμε σὲ ἀπαράδεκτα συμπεράσματα. Ἐπὶ πλέον, ἡ ἐπέκταση τῆς συζητήσεως θὰ μπορούσε νὰ μᾶς παρασύρῃ σὲ τομεῖς ξένους ἰσως πρὸς τοὺς σκοποὺς τῆς παρουσίης μελέτης.

1. «Συζητήσεις Ὅτο Σίκ καὶ Ρ. Ἀρόν», Ἐλεύθερος Κόσμος, 20 Αὐγούστου, 1970. Ἡ ὑπογράμμιση, δική μου.

Τὸ πόσο ἀποτελεσματικὴ θὰ εἶναι ἡ μέθοδος τῆς «δομολειτουργικῆς» ἀναλύσεως τελικὰ θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὴν φαντασία καὶ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔνστικτο τοῦ ἐρευνητοῦ νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ μᾶλλον σὰν ἀφετηρία τῆς ἐρεύνης του παρά σὰν «βιβλικὴ ἐντολή» ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν πρέπει νὰ παρεκκλίνῃ. Τὰ κενὰ καὶ οἱ ἀσάφειες τῆς μεθόδου πρέπει νὰ χρησιμεύσουν σὰν προειδοποίηση καὶ σὰν πρόκληση. Ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν διατύπωση μιᾶς μεθόδου ἀναλύσεως τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν φαινομένων (τῆς κατατάξεώς τους, τῆς ἐρμηνεύσεώς τους, τῆς περιγραφῆς τους καὶ ἴσως τῶν προβλέψεώς τους) πού ἀρχισε ἐδῶ καὶ ἑκατοντάδες χρόνια, συνεχίζεται. Κάθε ἐποχὴ κτίζει τὰ δικά της πρότυπα, εἰσάγει τὰ δικά της μέτρα καὶ σταθμὰ.

Ἡ «δομολειτουργικὴ» θεωρία ἔχει βαθεῖς ρίζες στὴ δυτικὴ κοινωνιολογικὴ σκέψη. Ἀπὸ τοὺς Malinowski καὶ Brown ὡς τοὺς Parsons καὶ Merton μιὰ πλειάδα ἀπὸ τὰ πρὶν ἀξιόλογα ὀνόματα διακρίθηκαν σ' αὐτὸν τὸν τομέα τῆς κοινωνιολογίας. Ἡ ἐπίδραση τῆς συνεχῶς ἐπεκτείνεται καὶ σὲ κλάδους πού εἶχαν μείνει ἀδιάφοροι μέχρι πρόσφατα. Ἡ διείσδυση τῆς στὴ σύγχρονη πολιτικὴ σκέψη μὲ τὴν παρούσα μορφή ἀποτελεῖ πρόσφατο φαινόμενο. Ὅπως διαπιστώνει ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος τῆς «λειτουργικῆς κινήσεως» στὴν πολιτικὴ ἐπιστήμη Gabriel Almond, «τίποτε στὴν πραγματικότητα δὲν ἔχει προστεθῆ στὴ λειτουργικὴ θεωρία τῆς πολιτικῆς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ δόγματος τῆς διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν.»² Παρ' ὅλες, ὅμως, τὶς ἀτέλειες τῆς ἡ «λειτουργικῆς» ἀνάλυσης παρουσιάζει σήμερα τὴν πιὸ θετικὴν πρόκληση σὲ πολλοὺς τομεῖς ἐρεύνης.

1. Gabriel Almond, *Political Development*, Boston, Little Brown Co., 1970, σ. 13.

«Κατὰ τὸ παρελθόν... οἱ ἀλλαγὲς συνέβαιναν μὲ ἀργὸ ρυθμὸ. Ὁ ἄνθρωπος εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ προσαρμόζεται ἀσυναίσθητα, «ὀργανικὰ». Σήμερα... ἀντιμετωπίζοντας τὴ δυνατότητα νὰ μεταβάλῃ τὰ γένη, νὰ δημιουργῇ νέα εἶδη, νὰ κατοικήῃ νέους πλανήτες ἢ νὰ ἐπηρεάζῃ δυσμενῶς τὴν δημογραφικὴν σύσταση τῆς γῆς μας, ὁ ἄνθρωπος θὰ πρέπει νὰ ἀναλάβῃ συνειδητὰ τὸν ἔλεγχον τῆς ἐξελίξεώς του γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴ «σύγκρουση μὲ τὸ μέλλον». Ἀντὶ νὰ ἐπαναστατῆ κατὰ τοῦ μέλλοντος θὰ πρέπει ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ αὐτὴ στιγμὴ κι ἐμπρὸς νὰ τὸ προβλέψῃ καὶ νὰ τὸ προγραμματίσῃ».

Alvin Toffler, *Future Shock*, New York, Bantam Book 1971, σ. 485